

(o tom svědčí dlouhé citáty ze Saltykovova díla, podrobné obsahy jeho spisů, literárněhistorické a společenskopolitické komentáře, známé z mnohých středoškolských i vysokoškolských učebnic), místy však budí dojem práce, určené odborníkům (svými odkazy na pramenný materiál, na rukopisné varianty Ščedrinových spisů apod).

Stejná nejednotnost je v citátech použité literatury: na jedné straně je řada citátů (zvl. z Lenina, Marxe, Engelse, Saltykova, Gorkého) doprovázena podrobnými bibliografickými údaji, na druhé straně i u dlouhých citátů tyto údaje chybějí (namátkou např. ze Ščedrinových spisů na str. 33, 34, 38, 40, 145, 184, 187, 199, 201; z policejních a cenzurních dokumentů na str. 32, 143, z korespondence na str. 90–91, 46–47, 207). Hojně je využito (myšlenkově i materiálově) prací jiných autorů o Saltykovu-Ščedrinovi, ne vždy se však na ně odkazuje, např. při výkladu o satirické funkci pojmenování (str. 174–175) se čerpá ze závěrů J. Elsberga a A. I. Jefimova, při rozboru postav vypravěčských, které jsou současně nástrojem i předmětem satiry (str. 82, 92) navazuje autorka bez citací na A. S. Bušmina, při rozboru hromadných typů, při výkladu o charakterizační funkci jazyka postav, o satirickém využití klasických literárních typů (str. 74, 79, 91) na myšlenky Elsbergovy aj.

Kniha M. S. Gorjačkinové je obměnou její starší monografie z r. 1952, jen materiál je místy přeskupen, jinde je literárněhistorický výklad doplněn rozbozem některého Ščedrinova díla, který nebyl v první verzi (Deník provinciála na straně 83 aj.). Ve srovnání se starším vydáním je tato varianta monografie poněkud sevnější v kompozici a přehlednější (např. Ščedrinovy estetické zásady, které se v první variantě ztracely mezi biografickým a literárněhistorickým materiálem, jsou shrnuty do závěru jako zvláštní kapitola).

V knize je patrna autorčina snaha vtěsnat Ščedrinovo dílo do předem daného rámce, demonstrovat jeho estetické principy, které vyzrávaly během dlouholeté literární praxe, na všech jeho dílech bez rozdílu. Takovým postupem se Ščedrin jako umělec ochuzuje v očích čtenáře o jeden ze svých charakteristických rysů, který tkví v neúnavném hledání nových tvárných postupů, v dynamičnosti tvůrčí metody a v ustáveném žánrovém experimentování.

Gorjačkinová křivdí Ščedrinovi dále tím, že podává také jeho ideový portrét staticky a zjednodušeně, takže čtenář nutně nabude dojmu, že se Ščedrinův filosofický poměr ke skutečnosti nevyvíjel, že Ščedrin od počátku své literární dráhy zaujímal materialistické stanovisko a hájil revolučně demokratické pozice. Ščedrinova osobnost je však přitažlivá právě svým vášnivým hledacstvím pravdy, i za cenu bloudění a omylů, svým dramatickým světonázorovým vývojem, jehož pokrokovost v r ů s t á nepřímo úměrně s postupným opadáním revolučnosti v ruském veřejném životě v osmdesátých letech. Saltykov by sám sebe nepoznal v té slavnostně hrdinné póze, kterou mu vnucuje autorka monografie.

Kniha Gorjačkinové se řadí k běžným literárněhistorickým medailónům, které sledují osvětový a výchovný cíl, tj. podává v přístupné formě základní informaci o předmětu, provází čtenáře Ščedrinovými díly, jejichž smysl jasně a jednoznačně vykládá, a popularizuje dosavadní výsledky bádání.

Vlasta Vlašínová

Andrzej Walicki, W kręgu konserwatywnej utopii. Struktura i przemiany rosyjskiego słowianofilstwa (Warszawa 1964, 194 stran).

Publikace Andrzeje Walického je závažné dílo zobecňující a uvádějící do spojitosti fakta, která dosud byla často posuzována izolovaně. V tom je jeden z přínosů knihy o strukturální jednotě, pohybu a kvalitativních přeměnách ruského slavjanofilství. Tradování a současně variabilita společenského myšlení, jak ji vidí Walicki, je odrážena moderní metodologií. Pozornost badatele se zaměřuje na otázku světového názoru. Určujícím momentem interpretace zvolené problematiky je integrační dominanta světové názorových složek té které společenské skupiny, třídy atd. Autor se snaží postihnout podstatu problematiky v tomto uzlovém bodě, nikoli z pozic jednotlivých disciplín. Východiskem k tomu je především učení Karla Marxe, jeho pojetí „totality“. Walicki se oprá dále o metodologický přínos mladého Lukase, L. Goldmana aj. Vedle toho je autor poučen také sociologicky (studoval v Anglii a USA); v práci se obrábějí zvláště sociologické teorie M. Webera a K. Mannheima, živé diskuse polských teoretiků (Schaffa, Baczka, Kołakowského, Żółkiewského, Suchodolského aj.).

Předností posuzovaného díla je bohatost obrazu slavjanofilského světa; postižení jeho souvislosti s předcházejícím vývojem ruského života, jeho charakteristických stránek, jeho ruského a evropského pozadí. Souběžně se slavjanofily všimá si Walicki také „západníků“; jejich vzájemným srovnáním podařilo se mu osvětlit řadu skutečností. Některá fakta dříve nazíraná jako nespjitá se u Walického stávají dvěma stranami jedné mince. Oba směry, slavjanofilové i „západníci“, vycházely z ruské situace a hledaly správné východisko. Autor odhaluje dialektickou protikladnost i spojitost obou proudů, celou šíří velmi složitých jevů; v ruské situaci je totiž slavjanofilství obdobou

konzervativních romantiků v Evropě. Strašák francouzské revoluce v ruské skutečnosti do jisté míry nahrazují reformy Petra I. se svými důsledky.

Polarita mezi „západníky“ a slavjanofily je velmi nosná a pomáhá Walickému při řešení řady jiných zásadních skutečností, např. při otázce hegelismu, zvláště ve slovanských zemích, při řešení vztahu osobnosti a celku, úlohy individua v historii. Dále se mu takto daří osvětlit snahy po europeizaci Ruska na jedné straně a úsilí udržet si národní svéráz na straně druhé.

Východisko ze světového názoru má tedy řadu předností, dává možnost velmi širokého pohledu. Přitom se však vnučuje otázka, zdali tu nejde o jistý sociologický apriorismus; do jaké hranice je ještě možné a plodné vyloučení literární analýzy děl při podobném typu bádání, zda je možno v tom stupni pomíjet uměleckou slovenskou tvorbu, která v Rusku 19. století nahrazovala řadu projevů postihovaných cenzurou atd.

Práce Walického o slavjanofilích představuje v jistém smyslu vyvrcholení a syntézu jeho četných dosavadních studií, publikovaných v polských, anglických a amerických časopisech, hlavně slavistických, v úvodech k výborům a antologiím z ruské literatury a kultury v 19. století, především pak v jeho první velké práci *Osobowosć i historia. Studia z dziejów literatury i myśli rosyjskiej* (Varšava 1956).

Jaroslav Burian, Jarmil Pelikán

Ludowe pieśni, bajki i podania Łużyczan. Przełożył i opracował Józef Magnuszewski (Wrocław—Warszawa—Kraków 1965, Zakład Narodowy im. Ossolińskich-Wydawnictwo, Biblioteka Narodowa. Seria II, Nr. 147, 256 stran).

Práce Jana Ernesta Smolera na sbírce „Piesnički hornych a delnych Łužiskich Serbow“, vydané v letech 1841—1843 a inspirované tehdy šíře evropskými tendencemi obrody národů, probíhaly za vydatné pomoci J. E. Purkyně, který Smolera přijal do svého domu a — podle slov varšavského časopisu „Jutrzenka-Denica“ — otevřel „bratřím Srbům svou knihovnu, bohatou na slovanská díla“. Když Purkyně psal do tohoto časopisu u příležitosti založení katedry slavistiky ve Vratislavi, vyjádřil své naděje, že tam povstane silné slavistické centrum: „Tato katedra bude mít bez pochyb vliv na naše Slovanstvo. Snad se tu časem vyskytnou i literáti, a kdo ví, možná i básníci. Tehdy už nebudou ukazovat na slezsko-slovanské učence jako na zázrak nebo paradox.“ Vedle nové katedry vyvíjejí bohatou činnost Literární-slovanská společnost, která se opírala o Purkyniovu knihovnu. Navázané vědecké kontakty s mnoha učiteli ze slovanských zemí slibovaly vratislavskému centru další úspěšný rozvoj. A v této atmosféře vyrůstalo Smolerovo dílo, fundamentální pro poznání lužickosrbského folklóru.

Výbor z tohoto díla, rozšířený o překlady ze sbírek prózy, zpřístupnil polským čtenářům J. Magnuszewski v sérii „národní knihovny“ (Biblioteka Narodowa). Josef Magnuszewski, profesor Varšavské university, uveřejnil v poslední době řadu větších literárněhistorických studií o literárních a kulturních vztazích polsko-jinoslovanských, hlavně polsko-českých, polsko-slovenských a polsko-lužickosrbských (např. *Stosunki literackie polsko-czeskie w końcu XIX i na początku XX wieku*, 1951; *Mickiewicz wśród Słowaków*, 1956); kromě toho z těchto literatur překládá a bohatě je jeho činnost editorská (*J. Vrchlický: Wybór poezji*, 1954; *Tragedia żebracza nowocześniona*, 1957; *Czeska i słowacka pieśń ludowa*, 1960).

Po folklóru českém a slovenském seznamuje nyní Magnuszewski Poláky s folklórem lužickým. Je to první polská antologie horno- a dolnolužické lidové slovesnosti, o kterou se dříve zajímali hlavně R. Zmorski a B. Grabowski. Autor k ní připojil cenný úvod, v němž informuje o tomto odvětví lužickosrbského písemnictví a o těžké historii Slovanů žijících v německém obklíčení a germanizovaných od úsvitu dějin až do druhé světové války. Občasné spojení se státem českým nebo polským německý tlak nemohlo zastavit. Teprve nyní mají Lužičtí Srbové (kterých je něco přes osmdesát tisíc) zajištěn všestranný kulturní rozvoj v rámci NDR.

Folklor měl pro udržení národního povědomí a pro lužickosrbské písemnictví význam zásadní. Psaná literatura se začala v širším měřítku rozvíjet teprve v 19. století. I když podobně jako jiní západní Slované postrádají Lužičané rozsáhlejší epické formy, zachovaly se epické formy kratší, hlavně balada, a mnoho písní (v 19. století jich bylo zapsáno asi 1500).

Výbor obsahuje lyrické a lyrickoepické písně, báje, pověsti, pohádky a anekdoty v překladu J. Magnuszewského. Jak výběr, tak překlad byly provedeny s náležitým citem pro obsahovou i formální stránku při použití vhodné stylizace v polském znění. Analýzy tematiky podává autor ze srovnávacího hlediska v širším kulturním kontextu. Umožňuje tím i čtenáři, neznalému v tomto oboru, blíže pochopit problematiku lužického folklóru, aniž mu ubírá cokoliv z jeho specifického charakteru, v němž se odrážejí vlastnosti obecně slovanské i západoevropské tradice.

Cenným doplňkem sbírky je označení typů přeložených pohádek podle vědecké systematiky Aarne-Thomsona a Krzyżanowského, přehled polských prací o Lužičanech a jejich kultuře, jakož i seznámení se sběrateli lužickosrbského folklóru od obrozených buditelů až po současníka